

نقش اکوتوریسم بر شاخص توسعه ی انسانی در شهرستان تالش (شاخص نرخ بیکاری، معیشت، در آمد)

دکتر محمد حسین ایمانی خوشخو^۱، پونه آروند^۲
(تاریخ دریافت: ۹۲/۰۲/۳۰، تاریخ تصویب: ۹۲/۰۶/۱۰)

چکیده

امروزه توسعه اکوتوریسم از طریق ایجاد فرصت‌های شغلی، منافع اقتصادی بی‌شماری را به‌طور مستقیم متوجه مردم بومی مناطق محروم می‌کند و با ایجاد امکاناتی با کاربری اقتصادی و تامین اعتبارات برای افراد در حرفه‌های مرتبط با این صنعت باعث ارتقای کیفیت زندگی مردم محروم در راستای اهداف توسعه ی انسانی می‌گردد. توسعه انسانی معیار کلی است که هدف آن توسعه و خلق شرایطی است که مردم بتوانند در آن از عمر طولانی و زندگی سالم و سازنده‌ای بهره مند شوند. توسعه ی انسانی این امکان را فراهم می‌کند تا مردم دوباره در مرکز توجه توسعه جای گیرند و از امکانات بهتر بهره‌مند شوند. با توجه به دور بودن برخی مناطق روستایی از مراکز شهری باعث بوجود آمدن شکافی در بین مردم شهر و مناطق روستایی از هیس برخوردار از امکانات و منابع رفاهی و به طبع بوجود آمدن نوعی عقب افتادگی نیروی انسانی در این مناطق شده که کمتر مورد توجه قرار گرفته است از این رو با توجه به پدیده ی اکوتوریسم که اغلب در روستاها و مناطق دورافتاده رخ می‌دهد و از آنجا که این مناطق با کمبود منابع و امکانات معیشتی و بالا بودن میزان فقر مواجه هستند، از این رو اکوتوریسم می‌تواند با توجه به سند چشم انداز ایران که بر نیروی انسانی توجه ورزیده است، به عنوان یک ابزار مهم اقتصادی و حافظ طبیعت در این راستا گام بر دارد. برای بررسی دقیقتر پژوهش حاضر در مقیاس کوچکتر بین ۷ منطقه ی اکوتوریسمی در شهرستان تالش واقع در استان گیلان در بعد نرخ بیکاری بین ۳۸۲ نفر مورد بررسی قرار گرفت. نتایج بدست آمده از این پژوهش نشان می‌دهد که ورود اکوتوریسم‌ها به مناطق بکر و محروم از نظر بعد اقتصادی در توسعه ی انسانی بر میزان نرخ بیکاری مردم منطقه با توجه به میانگین رتبه‌ها و با اخذ رتبه ی ۹۵ درصد اطمینان، طبیعت گردها با ورود خود به منطقه و بهره مند شدن از تمامی امکانات مورد نیاز خود از مردم بومی تاثیر قابل توجهی بر نرخ بیکاری که از مهمترین شاخص‌های توسعه ی انسانی است، در منطقه‌ها دارند.

واژگان کلیدی:

اکوتوریسم، نرخ بیکاری، توسعه ی انسانی، تالش.

۱- عضو هیئت علمی دانشگاه علم و فرهنگ

۲- نویسنده مسئول: کارشناس ارشد اکوتوریسم pouneh.arvand@yahoo.com

مقدمه

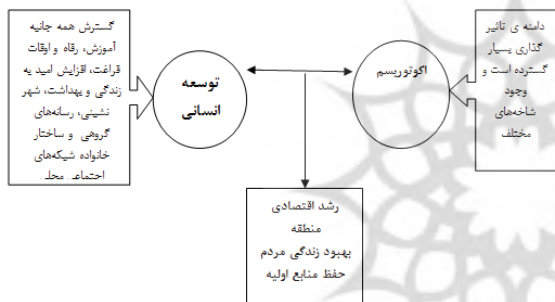
تجارب کشورها و مقاصد گردشگری طبیعی جهان بیانگر این امر است که اکوتوریسم دارای دامنه‌ی تاثیر گذاری بسیار گسترده است. به این معنی که در مقاصد توسعه یافته همان گونه که گردشگری بر اقتصاد مناطق تاثیر گسترده‌ای داشته است، اکوتوریسم نیز بر حوزه‌های اجتماعی_فرهنگی، زیست محیطی و تکنولوژیک مقصد نیز اثر می‌گذارد. عوامل متعددی همچون تورم، بیکاری، رکود در تولید، کسری بودجه و نوسانات نرخ ارز از جمله عواملی است که همواره دولت‌ها در صدد کنترل آن‌ها به منظور رسیدن به اهداف سه گانه تخصیص، توزیع و ثبات اقتصادی می‌باشند. در ادبیات اقتصاد کلان وجود پدیده‌های مذکور به عنوان شاخص‌های بی ثباتی اقتصادی قلمداد می‌شوند که بر رشد و توسعه اقتصادی موثرند. (فصلنامه تحقیقات اقتصادی راه اندیشه، بهار ۱۳۹۱ مجید صامتی، مرجان بهنود). توسعه اقتصادی فرایندی چند بعدی است که در اثر تحولات و تغییرات بنیادی در ساختارهای اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی جامعه به وقوع می‌پیوندد. توسعه اقتصادی پدیده‌ای است که هم جنبه عینی و مادی و هم جنبه ذهنی زندگی افراد را در بر می‌گیرد و از طریق ترکیب فرایندهای مختلف اقتصادی و اجتماعی امکان زندگی بهتر را برای افراد جامعه ایجاد می‌کند. کشورهای در حال توسعه، از جمله ایران، به دنبال رسیدن به اهداف مشترکی، از قبیل تامین امکانات اقتصادی، بالا بردن سطح زندگی، کاهش فقر، کاهش بیکاری و نابرابری، تامین امکانات بهداشتی - آموزشی و بهبود کیفیت زندگی افراد جامعه و نهایتاً توسعه انسانی بالاتر هستند. توسعه انسانی، با نشان دادن دامنه قدرت انتخاب و گسترش قابلیت‌های انسان، معیار مناسبی در تعیین سطح زندگی انسانی است و جایگاه کشورها را در دستیابی به توسعه انسانی نشان می‌دهد. امروزه بسیاری از مناطق طبیعی جهان در خطر تهدید قرار گرفته و به دلیل کمبود مناطق تحت حفاظت روز به روز صدمه بیشتری به تنوع زیستی و منابع وارد شده است و از طرفی صنعت توریسم در حمایت از توسعه پایدار، دستیابی به اهداف توسعه هزاره آینده و کاهش قابل ملاحظه فقر به طور بارزی شناخته شد است. اکوتوریسم یکی از زیر شاخه‌های گردشگری است و در دنیای امروز تعداد پروژه‌هایی که با هدف ایجاد سرمایه گذاری‌های اکوتوریسم، در سرتاسر جهان وجود دارند، در حال افزایش هستند. این پروژه‌ها بیشتر در جوامع محلی اجرا می‌شوند و به عنوان ابزاری برای ایجاد پایدار و کمک به حفاظت می‌باشند. با این وجود هنوز مشکلات اقتصادی باقی مانده و نیاز به ارتباط و برنامه‌های بهتر احساس می‌شود. از آن جایی که در برنامه پنجم توسعه، که در جهت دستیابی به اهداف مورد نظر در سند چشم انداز، به اهمیت نیروی انسانی توجه و تاکید کرده است، افزایش پتانسیل‌ها برای مدیریت خوب اکوتوریسم به عنوان یک ابزار مهم اقتصادی و محافظ طبیعت می‌تواند در این راستا گام بر دارد.

مبانی نظری تحقیق

توسعه‌ی انسانی روشن کننده‌ی زوایای زندگی واقعی مردم است (سن: ۱۰۷، ۱۳۸۱). در واقع مفهوم توسعه‌ی انسانی، انسان را در مرکز الگوهای توسعه قرار می‌دهد نه در حاشیه‌ی آن، همچنین موضوع‌های عمیقی را درباره‌ی ویژگی‌های رشد اقتصادی و چگونگی توزیع آن به میان می‌آورد. مرتب ساختن شرایط اقتصادی و زندگی انسان کانون توجه توسعه‌ی انسانی است. (عباس نژاد و رفیعی امامی، ۱۳۸۵، ۳۲). توسعه انسانی دو وجه دارد: از یک سو بر شکل قابلیت‌های انسانی (از راه سرمایه گذاری در نیروی انسانی مانند بهبود در سلامت، دانش و مهارت) و از سوی دیگر، به استفاده‌ی آزاد از قابلیت‌های کسب شده شان (از راه ایجاد چارچوبی برای مشارکت در رشد درآمد و اشتغال مانند فعال بودن در عرصه‌های سیاسی، فرهنگی و اجتماعی) تاکید می‌ورزد که اگر سرانجام معیارهای توسعه انسانی نتواند این دو وجه را متوازن بسازد کار انسان به ناکامی خواهد کشید. (گرفین ومک کنلی ۱۳۷۶، ۷-۱۶) تجارب کشورها و مقاصد گردشگری جهان بیانگر این امر است که گردشگری صنعتی با دامنه‌ی تاثیر گذاری بسیار گسترده است. به این معنی که در مقاصد توسعه یافته همان گونه که گردشگری بر اقتصاد مناطق تاثیر گسترده‌ای داشته است، بر حوزه‌های اجتماعی_فرهنگی، زیست محیطی و تکنولوژیک مقصد نیز اثر گذاشته است. با این تفاوت که میزان اثر گذاری‌ها بر محیط‌های مختلف تحت تاثیر نظام اقتصادی_اجتماعی مقصد و اهداف توسعه‌ی گردشگری در آنجا متغییر بوده است (هارولد، ۲۰۰۶: ۳). تاکنون بیشترین پژوهش در عرصه‌ی گردشگری، در زمینه‌ی اثرات گردشگری صورت گرفته و در این میان سهم اثرات اقتصادی از دیگر اثرات اقتصادی بیشتر بوده است. پیرس (۱۹۸۹) در این باره معتقد است: مطالعه در مورد اثر افزایش تعداد گردشگران بر مقصد یا مقاصد، عمده ترین بخش تحقیقات گردشگری بوده است. بیشتر این تحقیقات را اقتصاددانان انجام داده اند و بر اثرات درآمد و اشتغال و نرخ بیکاری تمرکز داشته اند. مزایای اقتصادی اولیه‌ی گردشگری عبارت است از: کمک به درآمد ارزی و تراز پرداخت‌ها، ایجاد اشتغال و درآمد، بهبود ساختارهای اقتصادی منطقه، تشویق فعالیت‌های کارآفرینی، کمک به توسعه‌ی منطقه‌ای و افزایش درآمدهای مالیاتی و... . شواهد مربوط به مناطق گردشگری کشور در حال توسعه، ترکیبی از کلیه‌ی این موارد را نشان می‌دهد. (ونهور: ۲۰۰۵: ۱۷۲) گردشگری در دوران ما به عنوان منبع ارزشمند منافع اقتصادی متعدد از قبیل درآمد ارزی، افزایش با ثبات فرصت‌های شغلی، بهبود درآمدهای نیروی کار، تنوع اقتصادی و رشد درآمدهای مالیاتی مناطق گردشگر پذیر شناخته شده است. این شناخت موجب شده است تا مردمان بومی این مناطق با اشتیاق توسعه‌ی آن

ایرانگردی و جهانگردی اعلام نمود که صنعت توریسم بویژه اکوتوریسم در ایران قادر است ۸۰۰ هزار فرصت شغلی ایجاد کند و چنانچه این صنعت رونق یابد وضعیت معیشتی ۷ میلیون ایرانی که از طریق صنایع دستی امرار معاش می کنند بهبود خواهد یافت. ایران با دارا بودن ۳۳ استان و سبک های مختلف فعالیت های اکوتوریسمی در صنعت گردشگری بدون شک می تواند از عوامل مهم اثرگذار بر فقر زدایی در مناطق روستایی کشور و رونق بخشیدن به گردشگری در سال های آتی در صحنه ی بین الملل شود. برای صحت سوق بخشیدن به این امر موضوع پژوهش حاضر با توجه به آمارهای جمعیتی بدست آمده از شهرستان تالش واقع در استان گیلان با توجه به موقعیت جغرافیایی و تعداد آبادی های خالی از سکنه و توجه به دارا بودن پتانسیل های اکوتوریسمی شهرستان نقش اکوتوریسم بر نرخ بیکاری در بعد توسعه ی انسانی در شهرستان تالش مورد پژوهش قرار گرفت.

را پی گیری کنند. ساکنان بومی با توجه به میزان درآمد و رشد گردشگران از وسایل نقلیه ی عمومی دارای کیفیت و استاندارد بالا برخوردار می شوند. در غیر این صورت چنین رفاهی به سختی برایشان میسر می شود. علاوه بر این در برخی مناطق، توسعه ی گردشگران تاسیسات زیربنایی فراهم می کند تا به نوبه ی خود بنیان و محرکی برای تنوع اقتصاد و توسعه ی سایر صنایع شده است. تا آن حد که می توان گفت در مقایسه با سایر اشکال توسعه ی اقتصادی افزایش درآمد و رشد گردشگران بهبود سریعتری در سطح رفاه زندگی مردم بومی ایجاد می کند. ویژگی مهمتر گردشگری آن است که فراهم سازی ملزومات و تسهیلات ابتدایی توسعه ی آن مستلزم فناوری های پیچیده نیست. (ضرغام: ۱۳۸۲، ۱۱۷) در مباحث تاثیرات گردشگری تاثیرات مخرب و منفی گردشگری بر کسی پوشیده نیست از طرفی آن دسته از مناطق بومی از اثرات مثبت ذکر شده در گردشگری سود می برند که دارای پتانسیل رشد باشند و همیشه مناطق محروم دور و محرومتر خواهند ماند. بررسی آثار هتزر نشان می دهد که زمان توسعه و گسترش واژه ی اکوتوریسم مقرر با زمان اوج نارضایتی مردم از روند نادرست جامعه، جهت توسعه ی صنعت گردشگری به خصوص از نظر اکولوژیکی و فرهنگ مردمان منطقه طبیعی بوده است. (روابط شخصی، اکتبر ۱۹۹۷) بر این اساس فنل بیان می دارد که اکوتوریسم حرکتی همگراست، به طوری که افراد و مناطق بسیاری در کنار هم و بطور مستقل تلاش می نمایند تا به نیاز انسانها جهت دستیابی به فرصت ها و موقعیت هایی که بتوانند در کنار طبیعت همگام و سازگار با آن به سیر و سفر بپردازند، پاسخ دهد. (فنل ۱۹۹۸) اکوتوریسم که از فلسفه توسعه نشات گرفته، نتیجه ضرورت و نیاز پاسخگویی و مقابله با پیامدهای منفی صنعت گردشگری در کشورها است (خاکسار، ۱۳۸۲). کمیتته محیط زیست سازمان جهانی اکوتوریسم را فعالیتی می داند که نه تنها منابع طبیعی و فرهنگی را حفظ می کند بلکه ظرفیت را نیز برای ایجاد درآمد و اشتغال مستمرا افزایش می دهد (زاهدی، ۱۳۸۲، ۶۱). اکوتوریسم تنها شاخه ای از گردشگری است که به مشارکت جوامع محلی نیاز اساسی دارد چرا که بهترین و توانمندترین راهنمایان تورهای گردشگری طبیعی کسی جز بومیان ساکن این مناطق که به راحتی می توانند هدایت چنین تورای تخصصی را بر عهده گیرند و همین مساله در کاهش مهاجرت های بی رویه روستاییان به کلانشهرها نیز نقش اساسی ایفا می کند و در این راستا چرخ بسیاری از مراکز اقامتی در دور افتاده ترین نقاط کشور به حرکت در خواهد آمد و باعث اشتغال زایی، ارتقای سطح زندگی مردم روستایی و توسعه مناطق روستایی خواهد شد. (مصطفی نژادیان: ۱۳۸۸) اکوتوریسم نه تنها از دیدگاه اقتصادی، بلکه از نقطه نظر اجتماعی نیز حائز اهمیت بسیار است. توسعه ی اکوتوریسم به ایجاد اشتغال می انجامد و می تواند بخش وسیعی از نیروی کار بالاقوه ولی بیکار جامعه را بکار بگمارد. سازمان

شکل شماره ۱: رابطه اکوتوریسم و توسعه انسانی (منبع: نگارنده)

پیشینه تحقیق

بنا بر مطالعات محقق و جدید بودن موضوع تاثیر اکوتوریسم بر سه مورد از شاخص های توسعه ی انسانی، تعداد معدودی تحقیق انجام گرفته است و بیشتر تحقیق های انجام شده بصورت مجزا می باشد که از آن جمله می توان به موارد زیر اشاره نمود. پایان نامه ی کارشناسی ارشد با عنوان توسعه ی گردشگری در مقیاس کوچک در کوبای کمنیست در سال ۲۰۰۸ توسط گیلمون در دانشگاه واترلو کانادا صورت گرفته است. منطقه ی مورد مطالعه در این تحقیق یک جامعه ی روستایی در کوبا است و اهداف کلی آن تعیین افکار و احساسات مردم محلی نسبت به صنعت گردشگری و اکوتوریسم های منطقه، ارزیابی و پیاده سازی و ارزیابی اصول و استراتژی گردشگری در منطقه و امکاناتی که برای انجام فعالیت های بیشتر در این زمینه وجود دارد را شامل می شود. این تحقیق به دنبال پاسخ به این سوال است که آیا پیاده سازی استراتژی های گردشگری در منطقه ی مورد مطالعه موثر واقع شده و افراد محلی که در این منطقه زندگی می کنند مستقیما از گردشگری سود می برند؟ یافته های تحقیق نشان می دهد که وجود گردشگران به جمعیت روستایی سود و فایده ی فراوانی

در توسعه اشتغال و سرمایه‌گذاری استان اردبیل نوشته شده توسط محقق آقای ایرج عزیززاده، دانشگاه آزاد واحد علوم تحقیقات (۱۳۸۶). وی در تحقیقات خود بیان می‌کند که از طریق سرمایه‌گذاری مناسب در گردشگری می‌توان باعث اشتغال و کاهش نرخ بیکاری در منطقه شد.

روش‌شناسی تحقیق

انتخاب روش تحقیق مناسب به هدف، و موضوع تحقیق به امکانات اجرایی بستگی دارد (خاکی، ۲۱۸: ۱۳۸۴) از آنجا که در این تحقیق به منظور بررسی تاثیر طبیعت‌گردها بر اشتغال و معیشت و نرخ بیکاری مردمان مناطق طبیعی است، این تحقیق از لحاظ روش تحقیق، توصیفی و از لحاظ هدف تحقیق، کاربردی است. در تحقیقات توصیفی، سعی شده است بدون هیچ‌گونه دخل و تصرف و قضاوت ذهنی، گزارش دهی کرده و نتایج عینی از موقعیت‌گرفته شود. تحقیق کاربردی نیز عبارت است از بررسی نظام یافته، کنترل شده، تجربی و انتقادی در مورد پدیده‌ها که روابط احتمالی بین این پدیده‌ها به وسیله نظریه و فرضیه هدایت می‌شود. در این تحقیق، از روش نمونه‌گیری چند مرحله‌ای (multi-stage) استفاده شده است به این صورت که در مرحله‌ی اول از بین کلیه‌ی سایت‌های طبیعی شهرستان تالش سایتهایی که برای گردشگران طبیعی دارای دسترسی بهتر و آسانتر است انتخاب گردید، که با توجه به تقسیم‌بندی سازمان گردشگری و صنایع دستی استان گیلان، شهرستان تالش دارای ۷ سایت طبیعی برای بازدید علاقمندان وجود دارد و در مرحله‌ی بعد، از بین شاغلان حاضر در منطقه و سپس مردمان بومی حاضر در سایت‌های طبیعی بر حسب جمعیت از فورموا کوکران بین مناطق نسبت‌گیری و در انتها جمعا ۳۸۲ نمونه حتی المقدور به صورت تصادفی جهت پاسخ‌گویی به پرسش‌نامه و بر طبق طیف ۵ گزینه‌ای لیکرت با روایی ۰/۸۳ در قالب نرم افزار Spss استفاده شده است.

منطقه مورد مطالعه

تالش نام منطقه‌ای وسیع و سرسبز در شمال و شمال غرب استان گیلان است که از ۳ سوی کوه‌های سر به فلک کشیده البرز و از سوی دیگر دریای خزر آن را در بر گرفته است. کل ناحیه‌ی تالش ۵۰۴ کیلومتر (۱۶ درصد) را دشت و بقیه (۸۴ درصد) دیگر را ارتفاعات تشکیل می‌دهد بطوری که در حوضه‌ی آبخیز تالش دو دشت آستارا-لیسار و قلعه بین-پونل جای گرفته است. طبق آخرین تقسیمات کشوری در سال ۱۳۸۱ این شهرستان از ۴ بخش، ۵ شهر، ۱۰ دهستان و ۲۹۵ آبادی دارای سکنه و ۵۰ آبادی بدون سکنه تشکیل شده است. ۱۰ دهستان و ۲۹۵ آبادی دارای سکنه و ۵۰ آبادی بدون سکنه می‌باشد. شهرستان تالش با مساحتی حدود ۲۳۷۳ کیلومتر مربع در تقسیم‌بندی استان گیلان به ۱۶ بخش گردشگری در شاخه‌ی اکوتوریسم دارای رتبه‌ی یک استانی است. در این شهرستانان دلیل نزدیک بودن

می‌رساند و در حالت کلی استاندارد زندگی افراد ساکن در این مناطق افزایش داده و فرصت‌های جدید کاری ایجاد کرده است. رساله دکتری I.Atac_Rosch (۱۹۸۴) که در زمینه پژوهش‌های کلی برای تعیین و تحلیل برنامه ریزی صنعت توریسم از ابعاد اقتصادی، زیست محیطی و اجتماعی می‌باشد. تاکید عمده‌ی این پژوهش بر رویکرد نهادهای دولتی در برابر مردم مناطق محلی است.

رساله دکتری D.Wright (۱۹۹۵) که برای ارزیابی تاثیرات توریسم از تجربیات اکوتوریسم‌ها استفاده می‌کند. این پژوهش بر پایه‌ی رساله ایشان شکل گرفته است و برای ارزیابی و کنترل صنعت توریسم در مناطق دارای جاذبه از یک چارچوب مفهومی مناسب استفاده می‌کند. مقاله‌ای با عنوان تحلیل منطقه‌ای رشد گردشگری در ایرلند توسط هانیگان در سال ۱۹۹۴ نوشته شده است که با بررسی نقش صنعت گردشگری در رشد اقتصادی منطقه‌ای، اشتغال و توزیع درآمد در مناطق کمتر توسعه یافته و تحلیل توصیفی آماری سرمایه‌گذاری و درآمد حاصل از گردشگری و توزیع اشتغال طی سالهای ۱۹۸۸-۹۲ دریافت شده است که رشد در مناطق دارای جایگاه و اقامت گردشگران بیشتر بوده است. همچنین این نتیجه بدست آمده که تعداد بسیاری از شغل‌های ایجاد شده خصوصا در قسمت غربی کشور بر خلاف شغل‌های ایجاد شده در صنایع کارخانه‌ای کم ارزش و پاره وقت و فصلی بوده است. مقاله‌ای با عنوان اندازه‌گیری اثر اشتغال محلی یک جاذبه‌ی گردشگری (یک مطالعه‌ی تجربی) توسط جانسون و توماس در سال ۱۹۹۰ نوشته شده است که ضمن ارائه‌ی چارچوبی برای تخمین اشتغال منطقه‌ای ناشی از جذب گردشگر از اطلاعات موزه‌ی بیمیش واقع در شمال شرقی انگلستان استفاده کرده و به اندازه‌گیری میزان اشتغال زایی مستقیم، غیر مستقیم و محرک ناشی از جذب گردشگری و ضرایب تکاثری اشتغال ناخالص و خالص در فعالیت‌های کلیدی و مرتبط پرداخته‌اند. نتایج حاصل از محاسبه فرمول‌های ارائه شده حکایت از این دارد که اشتغال مستقیم ناشی از فعالیت‌های کلیدی ۱/۵ نفر و فعالیت‌های مرتبط ۶۳ نفر، اشتغال خالص ۱۴ و ۰/۹۹ بوده است. کمیجانی و معمار نژاد (۱۳۸۳) در مقاله‌ی خود اهمیت کیفیت نیروی انسانی و تحقیق و توسعه در رشد اقتصادی را از طریق مدل‌های رشد اقتصادی درون‌زا توضیح داده‌اند. در این تحقیق با استفاده از مدل رشد با تغییر درون‌زای تکنولوژی رومر (۱۹۹۰) به بررسی تاثیر مثبت سرمایه‌ی انسانی، نیروی کار، سرمایه‌ی فیزیکی، اثر گذاری منفی تورم و متغیر مجازی مربوط به انقلاب اسلامی پرداخته‌اند. بدین منظور از روش خود استفاده شده است. نتایج حاصل از این (ARDL) توضیح با وقفه‌های گسترده بررسی نشان دهنده‌ی تاثیر قوی و معنی دار نیروی کار بر رشد اقتصادی است. همچنین اثر معنی دار و مثبت سرمایه‌ی انسانی بر تولید نیز تایید شده است. پایان‌نامه‌ی کارشناسی ارشد با عنوان بررسی نقش بخش گردشگری

از آنجا که پرسشنامه بر اساس طیف ۵ گزینه لیکرت طراحی شده و میانگین این طیف، عدد ۳ است می توان گفت در صورتی که میانگین پاسخ های داده شده به سوالات در جامعه بیش از ۳ باشد، اکوتوریسم باعث تاثیر گزاری (فرض) و در غیر این صورت، بی تاثیر بر نرخ بیکاری، معیشت و درآمد مردم مناطق بوده اند. (فرض H۱) بنابراین رد شدن فرض صفر و به عبارتی تایید فرض H۱ به معنای تایید فرضیه تحقیق است و بالعکس.

برای آزمون فرضیه میانگین جامعه در حالت نامشخص بودن انحراف معیار جامعه، از توزیع t استفاده می شود که با توجه به اینکه تعداد حجم نمونه بیش از ۳۰ می باشد، جامعه نرمال فرض شده و برای آزمون آن از توزیع Z استفاده شده است. س در جدول زیر نتایج حاصل از آزمون فرضیه فوق با استفاده از نرم افزار آماری SPSS نشان داده شده است.

جدول شماره ۲: نتایج حاصل از آزمون فرضیه با استفاده از توزیع Z در سه گروه

جدول ناپارامتریک	۲۳،۱ میانگین
مجدور K	۰،۴۹۸۴E
درجه آزادی	۲۲
سطح پوشش	۰،۰۰۰

جدول شماره ۳: نتایج حاصل از آزمون فرضیه

آزمون دو جمله ای	درجه آزادی	دامنه	شاخص پراکندگی	درجه اطمینان ۹۵٪	میانگین مستقبرهای سه گروه
۰،۵۲۴	۶۹	۰،۰۰	-۰،۱۷۵۰	۰،۱۱	۰،۶۷۴۶ -۰،۱۳۷۴ ۰،۱۱

با توجه به جدول فوق، نتایج زیر حاصل می شود: از آنجا که در فاصله بین حد پایین سطح معنی دار و حد بالای آن (۰،۸۳۷۴- تا ۰،۶۷۴۶) عدد صفر قرار ندارد، بنابراین وجود تفاوت معنی دار بین دو میانگین مذکور مجدداً تایید می شود.

- با توجه به منفی بودن مقدار t این نتیجه حاصل می شود که میانگین مشاهده شده کمتر از میانگین مورد آزمون است. بنابراین با توجه به توضیحات فوق، فرض صفر در خصوص بیشتر بودن میانگین از عدد ۳ رد شده و بنابراین فرضیه این تحقیق در خصوص تاثیر گزاری اکوتوریسمها بر توسعه ی انسانی مردم بومی نزدیک به جاذبه های طبیعی تایید می شود. برای بررسی مجدد فرضیه و کسب اطمینان از صحت نتیجه حاصل از آزمون فوق، یک بار دیگر فرضیه را با استفاده از آزمون دوجمله ای آزمون می کنیم. برای این امر باید از به آزمون فرض زیر پرداخت:

توان مورد آزمون $\geq 0,6$
توان مورد آزمون $< 0,6$

تایید فرض صفر و به عبارتی رد شدن فرض H۱ به معنای تایید فرضیه تحقیق است و بالعکس.
جدول زیر نتایج حاصل از آزمون این فرض را که توسط نرم

شهرهای کوچک و روستاها به سایت های طبیعی شاهد تعامل بیشتری بین جامعه ی بومی و گردشگران هستیم. با توجه به آمارهای سازمان گردشگری استان گیلان، در لیست جاذبه های طبیعی استان شهرستان تالش دارای ۷ منطقه ی طبیعت گردی است از این رو پژوهش حاضر بر روی این ۷ منطقه طبیعی صورت پذیرفت.

فهرست جاذبه های طبیعی

- شهرستان تالش (۷ منطقه ی اکوتوریسمی تالش)
- ۱- پارک جنگلی وسواحل دریای کیسوم
- ۲- مناطق بیلاقی سوباتان و آق اولر
- ۳- منطقه کوهستانی اسالم و خلخال
- ۴- تالاب جوکندان
- ۵- منطقه کوهستانی خطبه سرا به لوزبیل
- ۶- ساحل دریای لیسار
- ۷- ساحل حویق

یافته ها

یافته های توصیفی تحقیق نشان می دهد که از میان ۳۸۲ نفر ۵۸،۱۲ درصد مردان و ۴۱،۸۸ درصد زنان مذکور به پرسش نامه پاسخ داده اند که معادل ۴،۴۵ درصد، بی سواد و الباقی از خدمات آموزشی بهرمنند شده بودند، و از تعداد کل ۳۸۲ نفر، ۴۵،۲۹ درصد شاغل، ۱۸،۸۵ درصد بیکار و ۳۵،۸۶ درصد خانه دار بودند که ۳۳،۷۷ درصد کشاورز، ۲۸،۰۱ درصد صنعت، ۱۴،۱۴ درصد خدمات گردشگری و ۲۴،۰۸ نفر در مباحث اشتغال مشغول بودند. در این میان ۴۵،۲۹ درصد بین ۲۰ تا ۲۰ درصد، ۳۹،۲۷ درصد بین ۲۰ تا ۴۰ درصد و ۱۵،۴۵ درصد بین ۴۰ تا ۶۰ درصد اعلام نمودند که درآمد سالیانه ی خود را از گردشگران بدست آورده اند.

در بخش سوالات اصلی با توجه به سه شاخص اشتغال، معیشت و نرخ بیکاری در توسعه ی انسانی، در نتایج بدست آمده اولیه در جدول زیر میزان تاثیر پذیری به درصد نشان داده شده است.

جدول شماره ۱: میزان تاثیر پذیری سه شاخص اشتغال، معیشت و نرخ بیکاری در توسعه انسانی

شاخص	کل	درصد تاثیرات منفی	درصد تاثیرات مثبت	درجه آزادی	سطح اطمینان
نرخ بیکاری	۳۸۲	۱۱/۷	۳/۸۹	۲۱	٪۹۵
معیشت	۳۸۲	۳۹/۲	۶/۱۸	۱۸	٪۹۵
درآمد	۳۸۲	۱۳/۳	۸۶/۷	۲۲	٪۹۵

همانطور که قبل تر اشاره شد، سوالات طراحی شده در این تحقیق به گونه ای است که هر یک از آنها یک یا قسمتی از یک شاخص توسعه ی انسانی را اندازه می گیرد که در نهایت مجموع این سوالات، ما را به این نتیجه خواهد رساند که اکوتوریسمها در شهرستان تالش باعث تاثیر گزاری مثبت در درآمد، معیشت و نرخ بیکاری مردم تالش می شود یا خیر.

افزار SPSS استخراج شده نشان می‌دهد.

جدول شماره ۴: نتایج حاصل از آزمون فرضیه با استفاده از توزیع دو جمله‌ای در سه گروه

دامنه	حد اکثر مقدار	حد اقل مقدار	جمعیت کل	میانگین
۰،۰۰۰	۰،۶	۱،۰	۳۶۶	<=۳
			۱۶	>۳
			۳۸۲	کل

همانطور که مشاهده می‌شود متوسط تعداد پاسخ‌های داده شده که پایین تر از متوسط طیف لیکرت (عدد ۳) می‌باشد، ۳۶۶ نفر است و از آنجا که احتمال مشاهده شده در گروه ۱ بیش از نسبت تست (۰،۶) است فرض صفر مبنی بر بزرگتر بودن نسبت از ۰،۶ تایید می‌شود که به معنای تایید فرضیه تحقیق است. بنابراین با توجه به یافته‌های حاصل از آزمون فرضیه توسط توزیع Z و توزیع دوجمله‌ای به این نتیجه می‌رسیم که فرضیه این پژوهش مبنی بر وجود اکوتوریسم در شهرستان تالش باعث ارتقاء توسعه‌ی انسانی می‌شود، تایید می‌شود.

نتیجه گیری

امروزه توسعه‌ی اکوتوریسم در سطوح مختلف بین‌المللی، ملی مورد توجه برنامه ریزان دولتی و شرکت‌های خصوصی قرار گرفته است. آگاهی جوامع از اینکه اکوتوریسم منبع درآمدی بسیار مناسب و قابل ملاحظه‌ای را در اختیار اقتصاد یک کشور یا منطقه قرار می‌دهد، سبب شده است که اکوتوریسم با توجه به اثرات بسیار گسترده‌ای که در ابعاد اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی مناطق کمتر توسعه یافته‌ی روستایی دارد، مورد توجه برنامه ریزان در سطح محلی قرار گیرد. تجارب کشورها و مقاصد گردشگری جهان بیانگر این امر است که اکوتوریسم دارای دامنه‌ی تاثیر گذاری بسیار گسترده است. به این معنی که در مقاصد توسعه یافته همان گونه که گردشگری بر اقتصاد مناطق تاثیر گسترده‌ای داشته است، اکوتوریسم نیز بر حوزه‌های اجتماعی_ فرهنگی، زیست محیطی و تکنولوژیک مقصد نیز اثر گذاشته است. از انقلاب مشروطه تا کنون، بیش از ۱۰۰ سال است که مردم ایران برای غلبه بر توسعه نیافتگی تلاش می‌کنند. تدوین سند چشم انداز ۲۰ ساله جمهوری اسلامی ایران را می‌توان گامی در جهت تحقق این خواسته تاریخی دانست. کشور ایران همچون کشورهای در حال توسعه، به دنبال رسیدن به اهداف مشترکی، از قبیل تامین امکانات اقتصادی، بالا بردن سطح زندگی، کاهش فقر، کاهش بیکاری و نابرابری، تامین امکانات بهداشتی - آموزشی و بهبود کیفیت زندگی افراد جامعه و نهایتاً توسعه انسانی بالاتر هستند. نرخ پایین و نوسانی رشد اقتصادی ایران، از اصلی‌ترین چالش‌های فراروی تحقق اهداف سند چشم انداز است، در حالی که منابع طبیعی غنی و سایر

فرصتهای ارزشمندی در اختیار اقتصاد کشور است. با توجه به پتانسیلهای موجود در زمینه‌ی صنعت گردشگری در ایران، امکان تحقق اهداف چشم انداز وجود دارد. بر همین اساس در پژوهش انجام شده در زمینه‌ی بررسی نقش اکوتوریسم بر شاخص نرخ بیکاری، معیشت و درآمد در راستای توسعه‌ی انسانی مردم بومی نزدیک به جاذبه‌های طبیعی در شهرستان تالش صورت پذیرفت و همانطور که پیش از این اشاره شد، نتایج حاکی از آن بود که وجود طبیعت گردان تأثیر شگرفی بر کاهش نرخ بیکاری، افزایش سطح درآمد، تامین منابع انرژی و برخورداری از امکانات رفاهی و رونق بازار صنایع دستی می‌گردد که با توجه به آمارها و اطلاعات جهانی مبنی بر ۱۰ میلیون نفر از مردم بومی از بازارهای صنایع دستی ارتزاق می‌کنند و به ازای ورود هر گردشگر دو تا شش شغل به صورت مستقیم و با در نظر گرفتن مشاغل تولیدی و خدماتی برای هر گردشگر ۹ تا ۱۹ شغل ایجاد می‌شود که در منطقه‌ی تالش با توجه به اطلاعات و آمارهای بدست آمده، این تأثیرات مشاهده شد و اثباتی که وجود گردشگران بر افزایش میزان درآمد مردم و کم شدن تعداد افرادی که به هیچ شغلی نمی‌پرداختند و سرعت ورود امکانات رفاهی همان گونه که در آمارهای بدست آمده در پژوهش مشاهده شد، صورت پذیرفت. با توجه به این امر که این پژوهش در ۷ سایت اکوتوریستی شهرستان تالش انجام شده است، توسعه اکوتوریسم می‌تواند با ایجاد فرصت‌های شغلی منافع اقتصادی بی شماری را به طور مستقیم متوجه مردم بومی منطقه‌ها کند و در این راستا امکانات ایجاد کاربری اقتصادی برای افراد در حرفه‌های مرتبط با این صنعت و برای چشم اندازهای طبیعی و در نتیجه تامین اعتبارات لازم در جهت حفظ آنها فراهم کند هرچند که این تأثیرات در فصول مخصوص به ورود طبیعت گردان انجام می‌پذیرد. اکوتوریسم و گردشگران طبیعت گرد تنها شاخه‌ای از گردشگری هستند که به مشارکت جوامع محلی نیاز اساسی دارند چرا که بهترین و توانمندترین راهنمایان تورهای گردشگری طبیعی کسی نیست جز بومیان ساکن این مناطق که به راحتی می‌توانند هدایت چنین تورهای تخصصی را برعهده گیرند. همین مساله در کاهش مهاجرت‌های بی رویه روستاییان به کلان شهرها نیز نقش اساسی ایفا می‌کند، چرخ بسیاری از مراکز اقامتی در دور افتاده ترین نقاط کشور به حرکت در می‌آید و باعث اشتغال زایی، پایین آمدن نرخ بیکاری در مناطق و ارتقای سطح زندگی و رفاه مردم نزدیک به جاذبه‌های طبیعی خواهد شد. اما نامناسب بودن جاده‌ها، دشواری ارائه خدماتی مانند محل اقامت، غذا و پذیرایی، عدم امکانات عمومی و تسهیلات دولتی از قبیل کمپ و پست‌های امداد در مناطق کوهستانی دوردست موانع و مشکلاتی هستند که در حوزه اکوتوریسم مشاهده می‌شود و به طبع دارای توجه بیشتر دولت مردان به برقراری حقوق شهروندی مساوی در این مناطق را دارا می‌باشد. در این راستا جهت صیانت از

کاربرد SPSS در تحقیقات پیمایشی. تهران: لویه

- Fennel, D.A (2003), *Ecotourism*, 2nd ed. reprinted by: Routledge
- Brandon, K. (1996). *Ecotourism and Conservation: A Review of Issues*. World Bank, Washington D. C.
- Campbell, L. M. (1999), *Ecotourism in Rural Developing Communities*. Canada: University of Western Ontario.
- Madr, U. (2009). *Tourism and the Environment*. *Annals of Tourism Research*, 15(2). 20-31.
- Ceballos-Lascuráin, H. (1996) *Tourism, Ecotourism and Protected Areas*. Gland, Switzerland: IUCN Publication Services Unit.
- WTO definition, *Tourism / Principales philosophies*, Charls R. Goeldner, j. K. Brant Ritchie, W. Macintosh, 2000.

این مواهب الهی تنها سازمان‌های جهانگردی و گردشگری و سازمان حفاظت از محیط زیست مسوول نیستند بلکه آموزش و پرورش، بخش‌های فرهنگی، رسانه‌ها و صدا و سیما باید حرکت و عزم ملی را جهت بهره برداری هرچه بیشتر از این صنعت داشته باشند. در حقیقت باید با مدیریتی جامع در زمینه اکوتوریسم علاوه بر حفظ جنگلها و مراتع، به شناسایی زیبایی‌های این خطه به جهانیان و تولید درآمد ملی و ارز آوری مناسب و ساماندهی اقتصادی کشور یاری بخشید. تا با امید به پروردگار بزرگ در راه تدوین سند چشم انداز ۲۰ ساله جمهوری اسلامی ایران را بتوان گامی در جهت تحقق این خواسته تاریخی برداشت و کشور ایران را همچون کشورهای در حال توسعه، با سرعتی بیشتر به دنبال رسیدن به اهداف مشترکی، از قبیل تامین امکانات اقتصادی، بالا بردن سطح زندگی، کاهش فقر، کاهش بیکاری و نابرابری، تامین امکانات بهداشتی - آموزشی و بهبود کیفیت زندگی افراد جامعه و نهایتاً توسعه انسانی بالاتر صورت پذیرد.

منابع

- بول آدریان. (۱۳۷۹) اقتصاد سفر و جهانگردی. (ترجمه علی اعظم محمد بیگی) تهران موسسه فرهنگی آینده پویان
- توداروف مایکل (۱۳۷۷) توسعه ی اقتصادی در جهان سوم. ترجمه غلام علی فرجادی. تهران. موسسه عالی پژوهش در برنامه ریزی و توسعه.
- سن، آمارتیا. (۱۳۸۵) توسعه به مثابه ی آزادی. (ترجمه دکتر وحید محمودی) تهران. مرکز آموزش مدیریت دانشگاه تهران.
- رضوانی، علی اصغر (۱۳۸۲) جغرافیا و صنعت توریسم. تهران: دانشگاه پیام نور
- زاهدی، شمس السادات (۱۳۸۵)، مبانی توریسم و اکوتوریسم پایدار (با تکیه بر محیط زیست)، انتشارات دانشگاه علامه طباطبایی، تهران
- محمد حسین و ابراهیمی، محمد امیر (۱۳۸۱) نظریه‌های توسعه روستایی، تهران: انتشارات سمت.
- پارسایان، علی و محمد اعرابی (۱۳۷۷)، جهانگردی در چشم اندازی جامع، سازمان جهانی جهانگردی، دفتر پژوهش‌های فرهنگی، تهران، چاپ اول.
- تفضلی، فریدون. (۱۳۷۳) اقتصاد کلان نظریه‌ها و سیاست‌های اقتصادی. تهران: نی، چاپ هفدهم.
- توداروف، مایکل (۱۳۷۷). توسعه ی اقتصادی در جهان سوم. ترجمه غلام علی فرجادی. تهران: موسسه عالی پژوهش در برنامه ریزی و توسعه.
- جهانخش، اسماعیل. (۱۳۸۲) کاربرد آزمون‌های آماری در پژوهش‌های علمی. اصفهان: اردکان
- حافظ نیا، محمد رضا. (۱۳۸۴). مقدمه ای بر روش تحقیق در علوم انسانی. تهران: انتشارات سمت.
- حبیب پور، کرم و صفری، رضا. (۱۳۸۸) راهنمای جامع